

VODIČ ZA PROVOĐENJE RADIONICA RANE PISMENOSTI ZA STRUČNJAKE U PRAKSI

Poticajno je jezično okruženje ono u kojem su djeca okružena govorom, pjevanjem i čitanjem, a tijekom dana imaju mnogo prilika za komunikaciju i razgovor. Takvo je okruženje važno za rano učenje i može bitno utjecati na rani jezični razvoj, razvoj rječnika, čitanja i matematičkih vještina, kao i na društveno-emocionalni razvoj.

ŠTO KAŽU ISTRAŽIVANJA?

Istraživanja pokazuju da su neka djeca izloženija jeziku, ranim programima učenja i društvenim situacijama od drugih. Razlika u broju riječi i povratnom razgovoru kojem su djeca izložena dovodi do svojevrsnoga jaza.

U daljnjem tekstu nalaze se neki savjeti koji se mogu rabiti kako bi se taj jaz smanjio obogaćivanjem jezične okoline male djece o kojoj se brinete, uključujući i djecu koja još ne govore, djecu s teškoćama u razvoju ili onu koja kasne s razvojem govora te djecu koja uče više od jednoga jezika. Suradujte s obiteljima i potičite ih da kod kuće isprobaju ove strategije. Razgovarajte sa skrbnicima djece s teškoćama u razvoju i djece koja kasne u razvoju govora te razmjenjujete međusobno strategije kojima se koristite kako biste poboljšali jezično okruženje.

KAKO NAVESTI DIJETE NA RAZGOVOR

Učitelji i obitelj imaju najvažniju ulogu u razvijanju jezičnoga okruženja poticajnog za učenje. Isprobajte ove načine kako biste naveli djecu na složeniji razgovor.

- Spustite se na njihovu razinu.
- Uključite se i poslušajte što dijete govori. Ako dijete još ne govori, obratite pozornost na ono što radi ili pokazuje i to iskoristite za razgovor s njim.
- Izmjenjujte se u govorenju. Ako dijete još nema neki svoj jezik, to može značiti da morate komunicirati s njim na neverbalne načine (gestama, pogledima, osmjesima), brbljanjem i izmišljenim riječima (dječjim inačicama neke riječi).
- Razgovarajte o tome što dijete radi, što gleda ili što ga zanima.
- Postavljajte pitanja koja se odnose na djetetova iskustva ili interese.
- Dodajte riječi ili pitanja onomu što dijete kaže ili učini i stvorite novi jezik.
- Dajte djetetu dovoljno vremena za odgovor. Za djecu koja ne govore to može biti neverbalni odgovor poput geste ili pogleda.
- Obratite pozornost na djetetov govor lica ili tijela kako biste bili sigurni u njegovo sudjelovanje u razgovoru.

Dobro je da djeca vode poticajne razgovore jer im oni daju mnogo prilika za govor i komunikaciju. Postavljanjem otvorenih pitanja potiče ih se na razmišljanje i maštanje, a važno je i izmjenjivanje tijekom govora (dijete – sugovornik).

Predlažemo četiri osnovne strategije vođenja djece kroz takav razgovor:

1. IZMJENJUJTE SE U RAZGOVORU.

- Uključite se u dječje interese i iskustva i razgovarajte o njima.
- Pokažite im zanimanje za ono što rade i govore.
- Ostavite im dovoljno vremena za odgovor.

2. PROŠIRITE DJEČJI JEZIK.

- Proširite dječje riječi ili njihove pokušaje da ih izgovore dodajući druge riječi. Na primjer, ako dijete kaže „lopta“, vi možete reći „plava lopta poskakuje“.
- Dok s njima razgovarate, dodajte nove, nepoznate riječi, onima kojima se djeca već koriste.
- Ponovite njihovu rečenicu, ali tako da ona bude gramatički točna.

3. POTAKNITE DJECU NA RAZGOVOR O ONOME ŠTO RADE.

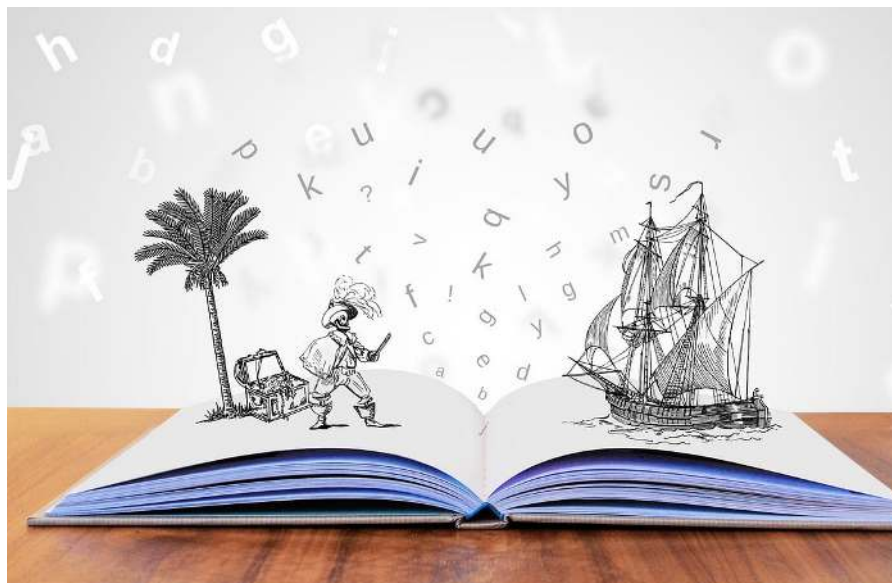
- Komentirajte ono što djeca rade.
- Postavite djeci pitanja o onome što rade, što su radila prije i što planiraju raditi.
- Potičite ih na usporedbu i razmišljanje o drugim mogućnostima.

4. POTIČITE SLOŽENIJE RAZMIŠLJANJE.

- Pomozite djeci u povezivanju događanja u učionici s događajima kod kuće ili u zajednici.
- Pojasnite im svoj način razmišljanja.
- Uvedite nove ideje i pojmove.

EVO JEDNOGA NAČINA KAKO PRETVORITI JEDNOSTAVAN RAZGOVOR...

Odrasla osoba:
Želiš li se igrati
brodom?
Dijete: Da.
Odrasla osoba:
Koje je boje?
Dijete: Plave.
Odrasla osoba: Tko
će voziti brod?
Dijete: Čovjek.

...U POTICAJAN RAZGOVOR.

Odrasla osoba: Kojom se
igračkom najviše voliš
igrati?
Dijete: Brodom.
Odrasla osoba: O, brod ti je
najdraži. Što ćeš raditi s
brodom?
Dijete: Čovjek će ga voziti.
Odrasla osoba: Kamo
čovjek putuje?
Dijete: U mjhuriće.
Odrasla osoba: Mjhurići su
gusti. Čovjek se treba paziti!
Dijete: Upomoć! Čovjek će
pasti s broda!
Odrasla osoba: O, ne! Tko će
ga spasiti?
Dijete: Donijet ću kita!
Odrasla osoba: Kit je junak!

POSTAVLJAJTE PITANJA

Postavljanje poticajnih i razvojno
primjerenih pitanja može pomoći u
obogaćivanju jezika.

Predlažemo četiri strategije za
produljivanje razgovora pitanjima:

1. Postavljajte djeci pitanja o onome što rade.

- Čime se danas bavite?
- Vidim da radite vrlo naporno, recite mi
nešto o svom projektu.
- Što planirate raditi s tim materijalom?

2. Motivirajte djecu na dodatno objašnjavanje.

- Što mislite zašto se to dogodilo?
- Mogu li vam pomoći riješiti ovaj problem?
- Kako ti je to uspjelo?

3. Postavljajte djeci pitanja čiji odgovori zahtijevaju predviđanje.

- Što mislite, što će se sljedeće dogoditi?
- Za što bismo još mogli koristiti ovaj spremnik?
- Što biste vi učinili da ste glavni lik priče?

4. Zamolite djecu da povežu priču sa svojim svakodnevnim životom.

- Na što vas ovo podsjeća?
- Ove kocke su plave – koje stvari plave boje imate u svom domu?
- Dječak iz priče volio je svog ljubimca hrčka. Imate li vi kućne ljubimce? Pričajte mi o njima.

Djeci siromašnjega rječnika može se pomoći izborom pitanja koja pretpostavljaju lakše odgovore. Na primjer, može se pitati: „Jesi li koristio bojice ili flomastere za crtanje ove slike?“

Važno je imati velika očekivanja od sve djece i postupno povećavati složenost pitanja kako bi sva djeca što više napredovala.

PROŠIRITE DJEČJI RJEČNIK

Proširivanje dječjeg rječnika na materinskom jeziku smislen je način produljivanja razgovora s djecom. Evo nekoliko ključnih načina kojima to možemo postići:

1. Proširite dječje izraze i rečenice kako bi se davanjem više informacija bolje formiralo ono što djeca govore.

- Proširite fraze tako da budu potpune.
- Neka izrazi budu složeniji.
- Dodajte nove i zanimljive riječi.
- Sažmite njihove misli.
- Povezujte se s njihovim životima i prethodnim znanjem ili iskustvima.
- Objasnite svoje mišljenje.
- Povezujte nove i poznate pojmove.

2. Ponovite što dijete kaže i dodajte tomu koju riječ.

a) Opisujte.

Dijete: Vidio sam tvoga psa.

Odrasli: Oh, vidio si moga čupavog malog psa?

b) Imenujte.

Dijete: To mi se sviđa.

Odrasli: I meni se sviđa ta crvena sjajna zviždaljka!

c) Navedite više informacija.

Dijete: Jupi! David dolazi!

Odrasla osoba: Da, čuo sam da će te ujak David posjetiti u kolovozu i da ćeš ići na plažu!

KORIŠTENJE NOVIH I ZANIMLJIVIH RIJEČI

Nove riječi obogaćuju rječnik i grade dječji jezik. Jedan je od načina da produljite razgovor s djecom uključivanje novih riječi u svakodnevni govor. Na primjer, možete rabiti riječ „ogromno“ umjesto „veliko“.

Djeca mogu naučiti nove i zanimljive riječi ponavljanjem i konkretnim istraživanjem njihova značenja. Pritom im mogu pomoći obitelj i učitelji. Uključivanje novih riječi zahtijeva planiranje. Evo nekoliko strategija za početak:

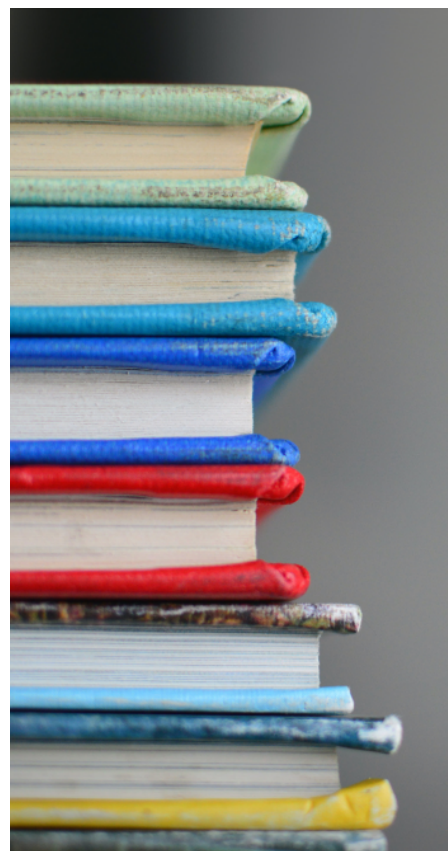
- Identificirajte nove riječi u suradnji s kolegama, pretražujući knjige za djecu, pjesme ili koristeći se rječnikom kako biste pronašli sinonime.
- Odaberite materijale koji proširuju dječji rječnik – to mogu biti setovi igračaka (npr. vozila hitne pomoći, helikopter), figurice ljudi (npr. astronauti, pedijatri) ili svakodnevni materijali u dramskoj igri (npr. cjedilo, stetoskop).
- Stvorite unaprijed definicije za nove riječi i prilagodite ih djeci. Provjerite jesu li vaše definicije jednostavne i sastavljene od poznatih riječi.
- Odvojite vrijeme kako biste jasno objasnili značenje novih riječi i njihovu uporabu.
- Učinite nove riječi „stvarnim“ i zanimljivim koristeći se fotografijama, predmetima i aktivnostima. Ovo je posebno važno za djecu s teškoćama u razvoju.
- Koristite se novim riječima i pružite djeci što više prilika za njihovu uporabu.
- Koristite se novim riječima u spontanim razgovorima.
- Koristite se novim riječima dok djeci odgovarate na pitanja.
- Koristite se riječima koje dijete poznaje i dodajte nove riječi u razgovor.
- Čitajte knjige i pjevajte pjesme koje sadrže nove riječi. Razgovarajte o tome što one znače.
- Izložite djecu novim riječima i razgovarajte s njima tijekom bilo koje aktivnosti u danu – u vrijeme obroka, u vrijeme igre, u vrijeme za pričanje priče ili tijekom dramske igre.
- Obavijestite obitelj o novim riječima s kojima se dijete susrelo i potaknite ih da se njima koriste tijekom razgovora s djetetom.
- Ako imate djecu koja sudjeluju u terapiji govora ili nekom drugom obliku terapije s obzirom na vrstu poremećaja, podijelite ove riječi s terapeutom koji također može podržati njihovu uporabu.

INTERAKTIVNO I DIJALOŠKO ČITANJE

Dijaloško čitanje interaktivan je način razgovora s malom djecom o pročitanoj knjizi. Cilj je ove strategije uključiti dijete u dijalog kako bi imalo priliku naučiti nove pojmove i riječi, vježbati korištenje riječi te oblikovati duže fraze i rečenice. Strategija može pomoći u govorno-jezičnom razvoju djece, osobito one koja uče govoriti više od jednog jezika. Za takvu djecu važno je da im često čitate na njihovu materinskom jeziku, ali i na hrvatskome.

Osnovne dijaloške strategije lako je zapamtiti:

- Pustite da dijete vodi, a vi ga slijedite.
- Komentirajte i pričekajte.
- Postavljajte pitanja i pričekajte.
- Odgovorite dodavanjem novih riječi i pričekajte.

KORACI U DIJALOŠKOM ČITANJU:

1. Pokažite slikovnicu i zamolite djecu da predvide o čemu će biti riječ u priči.
2. Istaknite ključne riječi ili ideje kako biste pomogli djeci da se pripreme za priču.
3. Pročitajte slikovnicu od početka do kraja i koristite se sa što više izraza i gesta.
4. Zamolite djecu da igraju aktivnu ulogu tako što će usput predviđati, odgovarati na pitanja i pokazivati ili komentirati slike, slova i riječi.
5. Kad sljedeći put budete čitali slikovnicu, i svaki put nakon toga, pustite djecu da pričaju sve više i više. Uočite pritom nove riječi, zanimljive ideje i smiješne radnje i razgovarajte s djecom o njima.

6. Postavljajte „pitanja za razmišljanje“. Postoji mnogo vrsta takvih pitanja i lako ih je zapamtiti:

- pitanja za dovršavanje (zamolite djecu da ispune prazninu)
- pitanja za prisjećanje (pitajte djecu sjećaju li se nečega o priči)
- otvorena pitanja (potaknite odgovore koji će imati više od jedne riječi)
- tko-što pitanja (pitajte djecu: Tko?, Što?, Gdje?, Kada?, Kako? i Zašto?)
- Povezujuća pitanja (zamolite djecu da povežu priču i osobna iskustva)

STRATEGIJE ZA UČENJE VIŠE OD JEDNOGA JEZIKA

Mnoga djeca uče više od jednoga jezika. Savjeti u ovom tekstu prikladni su za svu djecu, ali u nastavku dajemo i nekoliko savjeta posebno namijenjenih obogaćivanju jezičnoga okruženja učenika koji govore i uče dva ili više jezika:

- Koristite se multimedijom i stvarnim predmetima za stvaranje veza između obaju jezika. Na primjer, ako govorite o morskom konjicu, pokažite igračku ili fotografiju morskoga konjica.
- Kad komunicirate na manje poznatom jeziku, koristite se gestama i govorom tijela jer djeca i na taj način uče (npr. iz izraza lica).
- Govorite polako i jasno. Djeci je potrebno vrijeme kako bi čuli i obradili značenje i kontekst onoga što je rečeno.
- Predviđajte nove riječi i dajte im jasna značenja. Uvrstite u takve aktivnosti mnogo konteksta nadovezujući se na predmete u okruženju, rutinu i ono što djeca trenutno doživljavaju.
- Podržite interaktivnu igru s vršnjacima. Djeca usvajaju jezik interakcijom sa svojim vršnjacima.
- Pohvalite dječje odgovore kako biste ih motivirali da nastave učiti svoj novi jezik.
- Potaknite odrasle koji govore materinski jezik djece, uključujući i obitelj, na volontiranje u učionici i komunikaciju s djecom na njihovu materinskom jeziku tijekom cijeloga dana.

Više ovakvih savjeta, kao i videozapise, informacije i preporuke slikovnica za čitanje djeci naglas, možete pronaći na mrežnoj stranici prve nacionalne kampanje za promicanje čitanja naglas djeci od najranije dobi „Čitaj mi!“: <https://www.citajmi.info/naslovna/>.

Ako ste zabrinuti u vezi s djetetovim govorno-jezičnim razvojem, razgovarajte o tome s djetetovom obitelji. Pitajte ih jesu li zabrinuti i primjećuju li iste probleme kod kuće. Na mrežnoj stranici „Čitaj mi!“ dostupan je kalendar urednoga jezično-govornog razvoja djeteta i razvoj njegova interesa za knjigu i čitanje od rođenja do kraja treće godine života: <https://www.citajmi.info/razvoj-djeteta/>.

Ovaj poticajni Vodič nastao je zahvaljujući materijalima kampanje „Talking is Teaching: Talk, Read, Sing“, inicijative „Too Small to Fail“ Zaklade Clinton. Saznajte više o inicijativi „Too Small to Fail“:

<https://www.clintonfoundation.org/programs/education-health-equity/too-small-fail#about/>.

Impresum:

**Prijevod s engleskoga jezika i prilagodba: Margareta Matijević
Kunst, Kristina Čunović, Davorka Semenić-Premec**

Urednica: Karolina Zlatar Radigović

Lektorica: Dragica Dujmović Markusi

Grafičko oblikovanje: Borna Udatny

Izdavač: Hrvatsko čitateljsko društvo, 2023.

Vodič je rezultat stručno-znanstvenoga skupa „U obranu čitanja naglas: poticanje rane i obiteljske pismenosti“ održanog u petak, 8. rujna 2023. povodom Međunarodnoga dana pismenosti.

